

квалификационного уровня «магистр» как об «интегрированном филологе» с определенным набором компетенций. Поэтому подготовка в этом направлении должна быть направлена не только на развитие навыков и знаний как таковых, а на формирование и развитие компетенций каждого из компонентов профессиональной компетентности соответственно. Таким образом, специфика подготовки магистра иностранной филологии в классических университетах Украины выявляется в тенденции формирования его как интегрированного специалиста: филолога, исследователя, преподавателя (учителя) зарубежной литературы и двух иностранных языков.

Література:

1. Закон України про вищу освіту/ інтернет-ресурс, режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2984-14>
2. Лук'янова М.І. Психолого-педагогічна компетентність учителя / М.І. Лук'янова // Дайджест педагогічних ідей та технологій «Школа-парк». — 2002. - №2. — С. 56-61.
3. Коваль В.О. Теоретичні і методичні засади формування професійної компетентності майбутніх вчителів-філологів у вищих педагогічних навчальних закладах. — Умань: ФОП Жовтий О.О., 2013. — 455 с.
4. Програма підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр» з напрямку «Англійська мова та література» Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича/ інтернет-ресурс, режим доступу: <http://www.chnu.edu.ua>

У статті розглянуто особливості підготовки магістра з англійської мови і літератури як інтегрованого фахівця в класичних університетах України з урахуванням компетентнісного підходу. Вони визначені в результаті аналізу навчальних планів і програм вивчення дисциплін професійної підготовки студентів даного освітньо-кваліфікаційного рівня.

Ключові слова: магістр, філологія, іноземна мова та література, компетентність.

В статье рассмотрены особенности подготовки магистра английского языка и литературы как интегрированного специалиста в классических университетах Украины с учетом компетентностного подхода. Они определены в результате анализа учебных планов и программ изучения дисциплин профессиональной подготовки студентов данного образовательно-квалификационного уровня.

Ключевые слова: магистр, филология, иностранный язык и литература, компетентность.

The article describes the features of training Master in English Language and Literature as an integrated specialist in classical universities of Ukraine including the competence approach. They were defined in the result of curricula and programs study analysis' of subjects training students of this educational qualification level.

Key words: master, philology, foreign language and literature, competence.

УДК 8.016:811.111

М.Є. Захарчук, Л.В. Лучит
м. Львів, Україна

РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У СТУДЕНТІВ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Соціально-економічна ситуація початку XXI століття в Україні актуалізувала низку проблем, пов'язаних із духовним, соціально-комунікативним зростанням молоді. Зокрема, соціальна адаптація, формування життєвої компетентності молоді певною мірою залежать від узгодженості її поведінки, вчинків із соціальними нормами суспільства та рівнем її соціально-комунікативного зростання. Саме тому перед сучасним ВНЗ стоїть завдання сформувати у студентів соціально-комунікативні якості, прагнення та потребу дотримуватися культури людських взаємин. Національна система освіти повинна відповідати національним інтересам,

світовим тенденціям розвитку та умовам органічної цілісності. Водночас забезпечити принципи цілісності та системності вищої освіти неможливо без урахування потреб та особливостей усіх без винятку верств населення відповідного віку. Це стосується, безумовно, й громадян з особливими фізичними, сенсорними та ментальними можливостями.

Здобуття якісної освіти, зокрема у вищих навчальних закладах, стає однією з умов інтеграції молоді з особливими освітніми потребами у суспільство. Дослідження сучасного ринку праці показали, що серед молоді з особливими потребами випускники вищих навчальних закладів мають на 80 % більше шансів знайти роботу, ніж люди без вищої освіти. Цілком очевидно, що студенти з інвалідністю, через деякі особливості свого організму, здоров'я та життєдіяльності, мають відповідно специфічні потреби при організації освітнього процесу та виборі методик навчання, але в цілому не мають потреби в адаптації для них освітніх програм і стандартів, у редукції або зниженні їхнього рівня і якості [5].

Обґрунтовуючи проблему розвитку соціально-комунікативної компетентності в молоді з особливими освітніми потребами ми спираємось на Конституцію України, Закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні», «Про реабілітацію інвалідів в Україні», вимоги Болонського процесу, Резолюцію Генеральної Асамблеї ООН та інші документи, що передбачають однакові стартові можливості для всіх осіб незалежно від їхнього психофізичного розвитку, стану здоров'я, віку, статі, соціально-економічного статусу і також рівний доступ до освіти.

Чимало вітчизняних науковців досліджують проблеми формування іншомовної комунікативної компетенції студентів (О. Безкоровайна, Е. Бібікова, Л. Вікторова, С. Козак, З. Корнева, А. Мартинюк, Л. Мороз, І. Онуфрієва, І. Секрет, О. Тарнопольський, О. Тинкалюк, В. Тупченко, Ю. Яценко). Проблемою створення рівних можливостей у сфері освіти для студентів з особливими потребами займався також багато зарубіжних учених, зокрема С. Ashton, Т. Davis, D. Marsh, D. Martin, С. Miller, Н. McColl, J. McPake, L. Picozzi, A. Stevens (К. Ештон, Т. Дейвіс, Д. Марш, К. Міллер, Г. МакКолл, Дж. Пікоззі, А. Стівенс) розкривають потенційні можливості студентів з особливими освітніми потребами і обґрунтовують можливості та необхідність навчання іноземної мови в контексті інклюзивної освіти та сучасних освітніх викликів.

Успішне вивчення мови впливає на якість життя: відкриває нові аспекти та різноманітні можливості кар'єри для всіх вивчаючих. Особистість має можливість розвивати свої здібності, стає більш досвідченою та опановує нові аспекти соціального спілкування на своєму індивідуальному рівні комунікативного потенціалу. Людина, яка володіє мовою цінується у суспільстві, а для особистості у якої є будь-які особливості психофізичного розвитку це приносить соціальну вагу та індивідуальність поза тим, що вона має особливі освітні потреби. Вивчення мови — це процес розвитку особистості, чи це стосується розвитку навичок комунікації чи розуміється в більш ширшому соціальному контексті.

У цій роботі ми зробимо спробу дослідити соціальну та комунікативну компетентності, а також простежимо їхній взаємовплив та взаємодоповнення у процесі вивчення іноземної мови студентами з особливими потребами.

Розвиток суспільства та освітній прогрес значною мірою впливає на рівень соціальної компетентності особистості. Тому вивчення змісту та структури соціальної компетентності дасть можливість розкрити механізми адаптації та ефективної взаємодії особистості з особливими потребами в «штучних» соціокультурних умовах, а саме на заняттях з іноземної мови.

Основним завданням курсу іноземної мови у ВНЗ є навчити студентів застосовувати набуті знання, тобто підготувати їх до спілкування (усного та письмового) іноземною мовою. Практичне оволодіння мовою потребує наявності таких умінь у різних видах мовленнєвої діяльності, які допоможуть студентам після закінчення курсу: читати неадаптовану літературу за фахом для отримання необхідної інформації; брати участь в усному спілкуванні. У процесі досягнення цієї практичної мети реалізуються загальноосвітні та виховні завдання навчання

мови, а саме: підвищити загальноосвітній рівень студентів та розширити їхній кругозір. У процесі вивчення іноземної мови постає мета оволодіння соціально-комунікативною компетенцією,

Дослідник М. Аргайл у своїй книзі «Психологія міжособистісної поведінки» (у розділі «Комунікативна компетентність») згадує про соціальний інтелект, об'єднуючи у цьому понятті професійну та соціальну компетентності під поняттям «загальна комунікативна компетентність». Дослідник М. Аргайл закликає розглядати ці два види компетентності лише у взаємозв'язку та називає їхні спільні компоненти:

- соціальна сенситивність (точність соціальної перцепції);
- основні навички взаємодії (репертуар умінь);
- навички схвалення і винагороди, що є істотними для всіх соціальних ситуацій;
- рівновага, спокій як антитеза соціальної тривожності [1, с. 18].

У 1980 роках окремі автори (Ю. Жуков, А. Кронік, Е. Кронік, Ю. Мель) підкреслювали мотиваційну та операційну сторони соціальної компетенції, а саме її поведінкові прояви. Найголовнішим у цьому виді компетентності виокремлювали — «... ефективно брати участь у складних міжособистісних взаємодіях» [3, с. 188].

Отже, наразі немає усталеного погляду на природу соціальної компетентності. Серед дослідників існують певні протиріччя: одні вважають, що соціальна компетентність має фізіологічне походження і на її розвиток впливає генетичний фактор (К. Скайє, О. Гіндіна), інші — що компетентність має соціальний характер та формується під впливом соціуму (А. Бодалєв, Л. Лепіхова, Н. Белоцерковець). Залежно від галузі науки, в якій розглядається «соціальна компетентність», зустрічаємо різні погляди на її трактування. Так, психологи (Д. Кун, В. Слот, Х. Спенярд) роблять акцент на психологічних особливостях індивіда, педагоги (Д. Єгоров, В. Масленнікова, В. Цветков) — на міжособистісній взаємодії та відповідальності, соціологи (Е. Гіденс, Е. Ісламгалієв) підкреслюють можливість впливу на широкий соціум, філософи (Н. Беденко, Л. Шабатура) виділяють адекватність щодо соціальної дійсності [2, с. 8].

У дослідницькій роботі М. Докторович сформульовано наступне визначення терміну соціальна компетентність — це набута здатність особистості незалежно від особливостей її психофізичного розвитку гнучко орієнтуватися в мінливих соціальних умовах та ефективно взаємодіяти із соціальним середовищем. На основі системного підходу М. Докторович розробила і науково обґрунтувала структуру соціальної компетентності:

- вербальна компетентність — доцільність висловів, облік контексту і підтексту вислову, відсутність труднощів у письмовій мові;
- комунікативна компетентність — оволодіння складними комунікативними навичками, знання культурних норм і обмежень у спілкуванні, знання звичаїв, традицій, етикету у сфері спілкування;
- соціально-психологічна компетентність — міжособистісна орієнтація, уявлення про різноманітність соціальних ролей і способів взаємодії;
- его-компетентність — усвідомлення своєї національної, статевої, станової, групової приналежності, знання своїх сильних і слабких сторін [4, с. 138-140].

Отже, можемо зробити висновок, що структура соціальної компетентності включає здатність до співпраці у групі та команді, мобільність, уміння адаптуватися і визначати особисті цілі, виконувати різні ролі й функції в колективі, планувати, розробляти й реалізувати індивідуальні і колективні соціальні проекти. Це свідчить, що набуття соціальної компетентності у процесі оволодіння іноземною мовою усвідомлюється як досягнення якісно нового рівня особистості з особливими потребами, що дає їй більше шансів для здійснення свого життєвого призначення. Цю структуру можна зобразити наступною схемою (рис. 1).

Науковець Ю. Ященко у своїх дослідженнях щодо визначення структури комунікативної компетентності виділяє наступні компоненти:

- дискурсивна компетентність (здатність поєднувати окремі речення — у зв'язне усне або письмове повідомлення, дискурс, використовуючи для цього різноманітні синтаксичні та семантичні засоби когезії);
- соціолінгвістична компетентність (здатність розуміти і продукувати словосполучення та речення з такою формою та таким значенням, які відповідають певному соціолінгвістичному контексту спілкування);
- ілок'ютивний (illocutive) акт (втілення у висловлюванні, породжуваному в процесі мовлення, певної комунікативної мети; цілеспрямованість; функція впливу на співрозмовника (П. Кеннелл та Г. Свейн (P. Kennell, G. Swain)));
- стратегічна компетентність (здатність ефективно брати участь у спілкуванні, обираючи для цього вдалу стратегію дискурсу, а також адекватну стратегію для підвищення ефективності комунікації);
- лінгвістична компетентність (здатність розуміти та продукувати вивчені або аналогічні до них висловлювання, а також потенційна здатність розуміти нові, невивчені висловлювання) [5, с. 59].

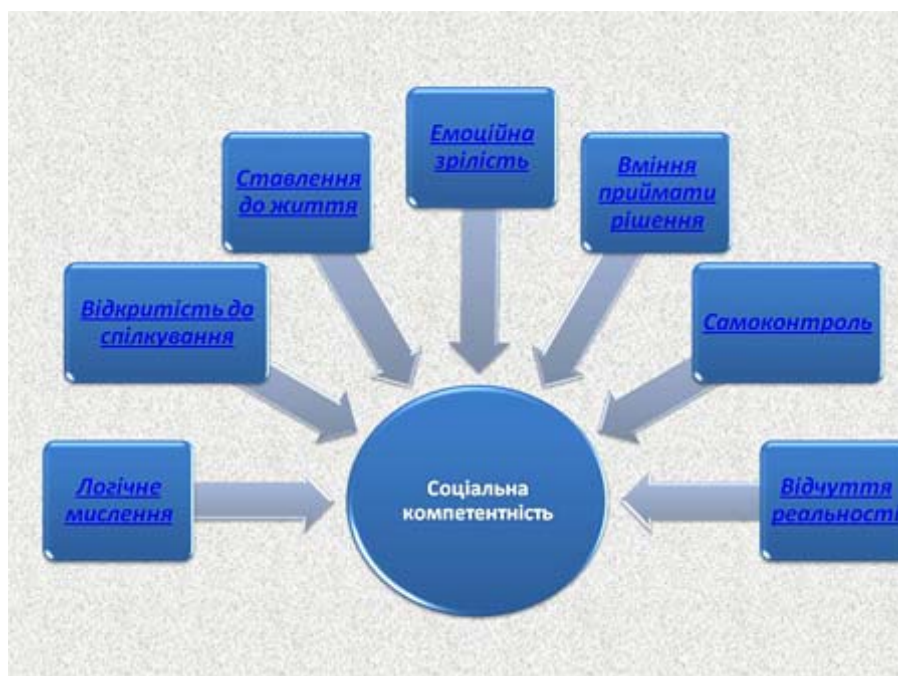

Рис. 1. Компоненти соціальної компетентності [8]

Отже, згідно з проведеним аналізом, вважаємо, що розвиток соціальної та комунікативної компетентності, у процесі навчання студентів ВНЗ не залежно від їхніх особливостей у розвитку, відбувається паралельно доповнюючи один одного. Соціально-комунікативна компетентність є поняттям інтегративним і складається з цілого комплексу компетенцій (мовної, мовленнєвої, дискурсивної, соціокультурної, соціолінгвістичної тощо). Тому важливою є злагоджена взаємодія учасників навчального процесу, яка забезпечує передачу знань, досвіду, а також емоційну, соціальну чи комунікативну допомогу один одному (першочергово студентам з особливими потребами). Питання організації навчальної діяльності студентів з особливими потребами у ВНЗ на заняттях з іноземної мови належить до найбільш актуальних проблем сучасної педагогічної науки і практики. Реалізація принципу взаємопідтримки в навчанні, незважаючи на особливості у психофізичному розвитку, має велике значення, оскільки від якості передачі знань залежить результат навчання і розвиток студентів. Як свідчать дослідження зарубіжних науковців, взаємопідтримка у навчальному процесі може мати різні форми вираження: *метод наставництва однолітків* (peer tutoring), *робота в парі* (peer buddies), *консультування* (McGill Action Planning System (MAPS)) та *підтримка друзів* (circle of friends)

[6]. Головна ідея *методу наставництва однолітків* полягає у залученні студентів з типовим розвитком до проведення занять у групі, де навчається студент з особливими потребами. *Робота в парі* — метод навчання, у якому студент з особливими потребами працює в парі зі студентом з типовим розвитком. Робота в парі може здійснюватися не лише під час навчальних занять, а й під час виконання домашніх завдань та проектів тощо. *Консультування* — це процес залучення студентів з особливими потребами до роботи навчальної групи та громадської діяльності. Консультування полягає у тому, щоб максимально використати потенціал студента з особливими потребами. *Підтримка друзів* — метод дружньої взаємодії в групі, який покликаний допомогти студентові з особливими потребами досягти поставлених цілей. Підтримка друзів — це група осіб, які домовилися про регулярні зустрічі для досягнення певної соціальної чи освітньої мети [7].

Включення в педагогічну систему вищої освіти спеціальних навчальних технологій та новітніх методик, що передбачають формування комунікативної компетентності, яка забезпечує повноцінну реалізацію комунікативних намірів, мовних операцій і мовленнєвих дій через адекватне й раціональне використання засобів мови, в тому числі іноземної для цієї категорії студентів відповідає як принципам соціальної справедливості, так і економічної доцільності. Спираючись на зарубіжний досвід, а також слідуючи загальним тенденціям прогресу у світі можна з повною відповідальністю сказати, що не знаючи іноземної мови людина не може вважати себе всебічно розвиненою та мати доступ до необхідної інформації. Вивчення іноземної мови розкриває перед індивідом нові можливості, новий досвід. Це стосується не лише соціального спілкування, а також особистісного розвитку, креативного мислення, розширення інтелектуальних можливостей. Саме тому актуальність проблеми розвитку соціально-комунікативної компетентності в молоді з особливими освітніми потребами у процесі вивчення іноземної мови набуває особливого значення.

Література:

1. Аргайл М. Психология счастья. — СПб.: Питер, 2004. — 272 с.
2. Докторович М. О. Формування соціальної компетентності старшого підлітка з неповної сім'ї : Автореф. дис. канд. пед. наук / М. О. Докторович; Ін-т пробл. виховання АПН України. — К., 2007. — 19 с.
3. Кроник А.А., Кроник Е.А. Психология человеческих отношений. — М.: Высшая школа, 2000. — 331 с.
4. Соціально-педагогічна робота з дітьми з неповних сімей [Текст] : навчально-методичний посібник / М. О. Докторович. - К. : «Ленвіт», 2010. — 152 с.
5. Яценко Ю.В. Сутнісний зміст формування іншомовної комунікативної компетентності у студентів ВНЗ / Ю.В. Яценко / Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. — Серія : педагогічні науки. — Черкаси, 2009. — Вип. 149. — С. 57-59.
6. Schoen, S. F., Schoen, A. A. Action research in the classroom: Assissting a linguistically different learner with special needs / S. F. Schoen, A. A. Schoen // Teaching Exceptional Children. — 2003. — Vol. 35(3). — P. 16-21.
7. Stevens, A., Marsh, D. Foreign Language Teaching within Special Needs Education: Learning from Europe — Wide Experience / A. Stevens, D. Marsh // Support for Learning. — 2005. — Vol. 20. — Num. 3. — P. 109-114.
8. <http://www.school304.com.ua/?page=484>

Проаналізовано проблему соціальної та комунікативної компетентності, визначено структуру їхніх компонентів, а також простежено їхній взаємовплив та взаємодоповнення в освітньому процесі.

Ключові слова: соціальна компетентність, комунікативна компетентність, студенти з особливими потребами, іноземна мова.

Проанализирована проблема социальной и коммуникативной компетентности, определена структура их компонентов, а также прослежено их взаимовлияние и взаимодополнение в образовательном процессе.

Ключевые слова: социальная компетентность, коммуникативная компетентность, студенты с особыми потребностями, иностранный язык.

The article deals with the problem of social and communicative competence. The structure of their components has been determined. Also their interplay and complementarities in the educational process have been traced.

Key words: social competence, communicative competence, students with disabilities, foreign language.